

Agata Kyzioł

Format MARC 21 dla książki - krok po kroku

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy 2/2, 32-72

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AGATA KYZIOŁ

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Warszawie

FORMAT MARC 21 DLA KSIĄŻKI – KROK PO KROKU

Już od wielu lat na wszelkiego rodzaju bibliotekarskich spotkaniach ogólnopolskich lub lokalnych pojawia się jako hasło przewodnie „MARC 21”. Chodzi o format zapisu danych bibliograficznych w systemach komputerowych. Skrót MARC 21 skrywa angielską nazwę – MACHine READable Cataloging. Format ten jest w pełni zgodny z normą ISO 2709:1996 i jej polskim odpowiednikiem, czyli PN-ISO 2709:1998.

Format MARC narodził się w amerykańskiej Bibliotece Kongresu w 1965 roku jako Pilot MARC. Po dwuletnim użytkowaniu otrzymano wiele uwag od bibliotekarzy, co z kolei przyczyniło się do powstania ulepszanego wariantu formatu, czyli MARC II. W 1980 roku dalsze modyfikacje wpłynęły na wdrożenie MARC format for bibliographic data, osiem lat później zaś zastosowano USMARC format for bibliographic data. UNIMARC zyskał także kilka odmian narodowych, stworzonych przez ośrodki informacji w różnych krajach. Były to między innymi: kanadyjski CAN/MARC, angielski UKMARC, francuski INTERMARC czy australijski AUSMARC. W początkach lat osiemdziesiątych XX wieku pojawiła się także polska wersja tego formatu – MARC BN, opracowana przez Bibliotekę Narodową. Nadal jednak nie było pełnej spójności formatów USMARC, CAN/MARC i UKMARC, dlatego też w latach dziewięćdziesiątych minionego wieku szukano sposobu na ich zharmonizowanie. Uwieńczeniem tych prac było powstanie w 1997 roku nowego formatu MARC 21, który miał zastąpić formaty stosowane wcześniej. Pierwsza publikacja opisująca rekord bibliograficzny w formacie MARC 21 ukazała się w 1999 roku pod tytułem *MARC 21 format for bibliographic data*. Obecnie trwają prace nad kolejną modyfikacją, minie jednak jeszcze jakiś czas zanim najnowsza wersja formatu zostanie udostępniona do powszechnego użytku.

Skąd w ogóle potrzeba zastosowania formatu dla danych bibliograficznych? Świat ogarnęła fala informatyzacji, a co za tym idzie pojawiło się hasło „pracujemy lokalnie, a myślimy globalnie”. Zgodnie z tą tezą biblioteki podjęły szeroko zakrojoną współpracę w zakresie ujednoczenia, w miarę możliwości, sposobu wyszukiwania i prezentacji informacji dla użytkowników. Oczywiście idealna zbieżność jest tu niemożliwa choćby ze względu na różnice w zastosowanych systemach komputerowych, a także ze względu na specyfikę i wielkość zbiorów poszczególnych ksiąźnic. Wiele zależy także od indywidualnych oczekiwań grup czytelniczych. Jednak w obrębie jednego typu bibliotek, obsługujących grupę użytkowników o zbliżonych potrzebach w określonym kraju, takie ujednoczenie jest nieco bardziej realne. Wówczas jedynym źródłem różnic będzie wielkość zbiorów, przekładająca się na prezentowanie większej liczby informacji, a także na nieco inny podział przedmiotowy, czy rzeczowy. Format MARC miał za zadanie tak podzielić elementy opisu bibliograficznego, aby każdej informacji przyporządkować odpowiednie pole i podpole. Dodatkowo zakodowano wiele innych przydatnych danych, które biblioteki mogą, choć często nie muszą, gromadzić. W ten sposób uzyskaliśmy zapis bibliograficzny, który można prawidłowo odczytać bez względu na kraj jego utworzenia, posługując się kodowaniem marcowskim. Dodajmy do tego jeszcze możliwość przemieszczania rekordów utworzonych w formacie pomiędzy różnymi systemami komputerowymi, a uzyskujemy globalną sieć informacji bibliotecznej. Pozwala to znacznie szybciej budować bazy danych poszczególnym ksiąźnicom, bowiem mogą skorzystać z opisów wprowadzonych przez kolegów z innej placówki, a sami skupić się na dodatkowej działalności na rzecz środowiska i użytkowników. Obecnie od bibliotek oczekuje się, że będą nie tylko centrami informacji, ale także kultury i edukacji. Jednolita struktura formatu pozwoliła także odejść od tworzenia oddzielnych baz bibliograficznych dla różnych typów dokumentów, ponieważ uwzględniała specyfikę tych dokumentów, dodając odpowiednie pola dla każdego typu. Jako pierwszy powstał format dla wydawnictw zwartych, na bazie którego powstawały także formaty dla innych typów zbiorów bibliotecznych.

Wprowadzony format różni się znacznie od tego, do czego przyzwyczajeni byli bibliotekarze większości polskich placówek. Jako pierwsze przyjęły nowinkę ksiąźnice uniwersyteckie, które najwcześniej tworzyły sieć połączonych komputerowych baz bibliograficznych. Do dziś istnieją w Polsce placówki, które wdrożenia formatu MARC lub MARC 21 nie przewidują. Przywykliśmy dotąd myśleć kategoriami wprowadzonymi

przez normy bibliograficzne, czyli strefami opisu. W formacie MARC zostały one przełożone na pola i podpola, tym samym są uwzględniane przez format, jednak nie mają w nim odpowiednika. Dlaczego? Ze względu na fakt, że w formacie istotne jest właściwe umiejscowienie pól i podpól z uwzględnieniem reguł ich wypełniania. Bardzo ważna jest tu zasada powtarzalności niektórych pól.

W formacie MARC 21 zostało zdefiniowanych pięć typów danych: opis bibliograficzny, zasób i lokalizacja, hasła wzorcowe, symbol klasyfikacji oraz dane faktograficzne. Skoncentruję się na opisie bibliograficznym wydawnictw zwartych, bowiem każdy typ zbiorów bibliotecznych MARC 21 ma nieco odmienne zasady stosowania pól i podpól.

Pola mają etykiety oznaczone trzycyfrowymi nazwami i dzielimy je na pola stałej i zmiennej długości. W tych pierwszych kodujemy określoną liczbę informacji, zawsze w ten sam sposób, przy czym najczęściej są to dane dla systemu, dzięki którym prawidłowo przetwarzany jest rekord. Niejednokrotnie wprowadza je automatycznie system, po wcześniejszym ustawieniu kreatorów przez administratora, a użytkownik zyskuje możliwość nielicznych modyfikacji poprzez wybór właściwych oznakowań. Dodatkowe informacje zapewnia zaopatrzenie niektórych pól w jednocyfrowe wskaźniki: pierwszy i drugi. Mogą one wystąpić razem, może pojawić się tylko jeden lub pole może być ich pozbawione. Z kolei pola dzielą się na podpola, które określa litera, rzadziej cyfra, a oddziela separator w postaci określonego znaku (np. ^ % \$ | itp.). Poniżej graficzna prezentacja elementów rekordu w formacie MARC:

Pola łączą się w grupy pionowo i w poziomie. Każda grupa koduje określone rodzaje informacji, co pokazuje tabela powyżej.

<p>245 00 %a Brudne czyny / %c Marek Hłasko</p> <p>245 - etykieta pola 00 - wskaźnik % - separator pola a, c - identyfikatory pola Brudne czyny, Marek Hłasko - pola</p>
--

Rys. 1. Graficzna prezentacja elementów rekordu w formacie MARC

Przykładowo, jeżeli weźmiemy z grupy pól pionowych pole **1XX** (hasło osobowe lub ciało zbiorowe), a z grupy poziomych **X00** (nazwy osobowe), to uzyskamy hasło osobowe opisu bibliograficznego **100**. Odrzucamy X i XX, uzyskując właściwą etykietę pola rekordu bibliograficznego, kodującą nazwisko i imię autora. Analogicznie postępujemy w przypadku tworzenia etykiet innych pól.

GRUPY PÓL			
pionowe		poziome	
etykieta	zawartość	etykieta	zawartość
0XX	dane kontrolne, kody (ISBN, UKD)	X00	nazwy osobowe
1XX	hasła główne (osobowe, ciała zbiorowe)	X10	nazwy ciał zbiorowych
2XX	tytuł, wydanie, adres wydaw.	X11	nazwy imprez
3XX	opis fizyczny	X30	tytuły ujednolicone
4XX	seria	X40	tytuły z opisu bibliogr.
5XX	uwagi	X51	nazwy geograficzne
6XX	hasła przedmiotowe		
7XX	hasła dodatkowe opisu bibliogr.		
8XX	hasła dodatkowe serii		
9XX	pola lokalne (kto pracował z rekordem)		

Rys. 2. Grupy pól rekordu MARC 21

Rekord bibliograficzny nigdy nie korzysta z wszystkich pól oferowanych przez format MARC 21. Dla każdej pozycji wybiera się jedynie te pola, które odzwierciedlają konkretny dokument pod względem danych formalnych i rzeczowych, z uwzględnieniem odpowie-

dnich haseł umożliwiających późniejsze wyszukiwanie w bazie. Dopasowujemy te informacje do indywidualnych potrzeb biblioteki i jej użytkowników.

Skupię się na szczegółowym opisie pól najczęściej wykorzystywanych w drugim stopniu szczegółowości opisu w średniej wielkości bibliotece (ok. 300 000 woluminów). Placówka ta używa systemu PROLIB, dlatego też zrzuty z ekranu przy poszczególnych elementach opisu będą pochodziły z tego systemu. Zasada kodowania w formacie MARC 21 jest jednak taka sama, bez względu na system jakim się posługujemy. Różni się tylko graficzną prezentacją oraz spersonalizowaniem sposobu wyświetlania danych. Decydują o tym programiści, a w ograniczonym zakresie także administrator systemu komputerowego, czy też bibliotekarz systemowy. Można pracować w formacie, nie zdając sobie z tego sprawy, kiedy administrator zdefiniował pola tak, by przypominały znane nam z norm elementy opisu. Jednak każdy rekord w systemie obsługującym format MARC 21 można wyświetlić z ukazaniem struktury formatowej, a nie tylko w formie karty katalogowej, czy skróconej formatki z podstawowymi danymi.

Etykieta rekordu i pola danych kontrolnych OXX

Każdy rekord w formacie MARC 21 otwiera LEADER, oznaczony w systemach komputerowych skrótami LDR. Składają się na niego pola kontrolne zawierające dane potrzebne do przetwarzania rekordu, a także kodujące informacje bibliograficzne. Większość danych LEADER-a ustawia się domyślnie w systemie, a podczas tworzenia rekordu nie ma dostępu do ich modyfikacji. Etykieta składa się z 24 znaków ponumerowanych od 00 do 23. Poszczególnym znakom są przyporządkowane ściśle określone znaki, niezbędne komputerowi do właściwego przetwarzania rekordu. Ten ciąg znaków występuje w każdym rekordzie komputerowym.

Kolejne pola danych kontrolnych jak 001 (numer kontrolny rekordu, pozwalający identyfikować rekord i wszystkie jego kopie we wszystkich katalogach bibliotecznych on-line), oraz 005 (data ostatniej modyfikacji) są nadawane automatycznie przez system.

Pola LEADERA (LDR) oraz 001-005 są kodowane na ogół automatycznie przez system komputerowy. Każdy system ma własną specyfikę i niekiedy zdarza się, że operacje możliwe w jednym programie, są nie do wykonania w innym, mimo że pozostają w zgodzie z zasadami formatu MARC 21. Należy starać się komunikować takie problemy twórcom oprogramowania, by wyeliminować to, co komplikuje prawidłową pracę

0-4 DŁUGOŚĆ:	00912	18.PRZEPISY KATAL.:	
5 STATUS:	c - rekord po korekcie	19.RELACJE:	- rekord nie posiada re
6.TYP:	a - materiał językowy	20-23.TABL. ADR.:	4500
7.POZIOM BIBL.:	m		
8.DOK.ARCH.:			
9.KOD.ZNAKÓW:	a		
10.DŁ.WSK.:	2		
11.DŁ.PODPOLA:	2		
12.ADRES.BAZOWY:	00229		
17.KOMPLETNOŚĆ:	- rekord sporządzony z		

OK Anuluj

Rys. 3. Leader (LDR)

bibliotekarską. Niestety nie zawsze ma się wpływ na twórców i pozostaje nam dopasować się do możliwości programu komputerowego, w którym pracujemy. Stąd często obserwujemy różnice w zapisie danych, nieraz nawet nieprawidłowym z punktu widzenia formatu, w różnych bibliotekach pracujących w odmiennych systemach komputerowych.

Pole 008

Pierwszym ważnym z punktu widzenia bibliotekarza polem modyfikowalnym jest 008, składające się z 40 znaków, numerowanych od 00 do 39. Jest to pole obowiązkowe, dopuszcza się jednak konsekwentne pomijanie pewnych jego elementów. W niektórych przypadkach używa się wypełniacza, czyli dowolnego znaku umownego (np. %, \$, # itp.) lub spacji. Poniższa tabelka pokazuje jakie dane zawiera pole 008. Koduje się tutaj przede wszystkim rok wydania pozycji, który jest potem podstawą do wyszukiwania nowości.

Numery, kody, klasyfikacje

Kolejna grupa pól to pola OXX, czyli numery, kody i klasyfikacje, do których zaliczamy: 020 (ISBN), 040 (instytucja tworząca opis), 041 (kod języków dokumentu, 044 (kod kraju wydania) oraz 080 (UKD). Z tymi spotkamy się najczęściej, nie będę tutaj omawiać pól rzadko lub

Rys. 4. Pole 008

Tabela 1. Dane pola 008

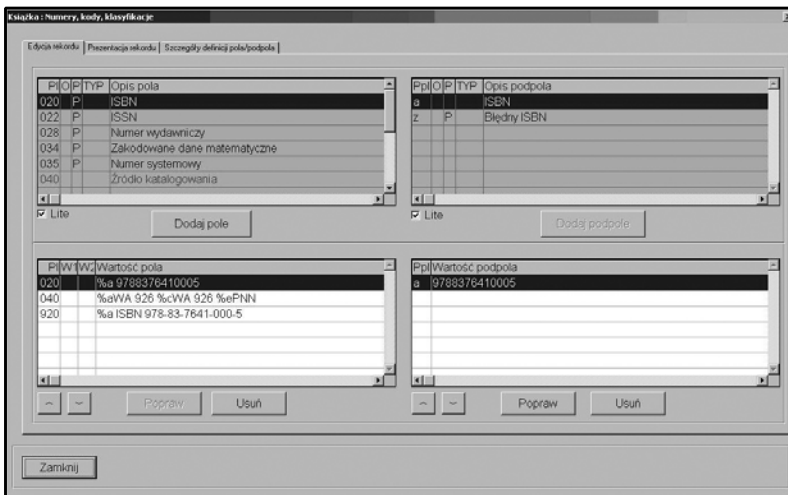
Zawartość pola	Szczegółowe informacje
00-05	Data wprowadzenia rekordu w formacie rrrmdd, wprowadzana automatycznie przez system.
06	Typ daty publikacji: s - data pojedyncza wydania lub druku, pozostałe znaki to wypełniacze; m - stosowane kiedy publikacja ma antycypowaną datę wydania, wówczas podajemy daty rozpoczęcia i zakończenia druku; q - data niepewna, często wynikająca z ustaleń własnych bibliotekarza; r - data reprodukcji i data publikacji oryginału.
07-14	Daty wydania – najczęściej występuje jedna, rzadko dwie. Znaki nieużyte zastępują wypełniacze.
15-17	Kod miejsca publikacji zawiera dwu- lub trzyliterowy kod kraju wydania dokumentu, podawany na podstawie listy kodów zamieszczonej na stronie WWW Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie. Najczęściej słownik kodów można utworzyć w systemie i wybierać potrzebne dane z rozwijalnego menu. Podaje się kod miejsca wydania właściwy dla aktualnej przynależności politycznej i tylko dla nazw krajów.

Zawartość pola	Szczegółowe informacje
18-21	<p>Kod ilustracji: brak (@), są ilustracje (a), mapy (b), portrety (c), plany (e), nuty (g), faksymile (h), herby (i), tabele genealogiczne (j), formularze (k), próbki (l), nagrania dźwiękowe (m), fotografie (o), iluminacje (p).</p> <p>Tak naprawdę wiele bibliotek pomija kodowanie tych szczegółów jako mało istotne dla czytelnika, chyba, że gromadzimy bogate zbiory graficzne. Wystarczy ustawić system na automatyczne kodowanie „@”.</p>
22	<p>Kod przeznaczenia czytelniczego, czyli kto jest adresatem treści dokumentu: nieokreślony (@), przedszkole (a), klasy 1-3 szkoły podstawowej (b), klasy 4-6 szkoły podstawowej i gimnazjum (c), liceum (d), dorośli (e), odbiorca specjalistyczny (f), odbiorca ogólny (g), młodzież (j).</p> <p>I znów niekiedy biblioteki to kodują ponieważ uwzględnione grupy odbiorców nie w każdej placówce wymagają wyodrębnienia.</p>
23	<p>Kod formy zapisu: inne (@), mikrofilm (a), mikrofisz (b), mikroakta (c), druk dużą czcionką (d), druk Braille'm (f), druk standardowy (r), dokument elektroniczny (s).</p> <p>Stosują tylko te biblioteki, które mają bogate zbiory specjalne. Jeżeli większość dokumentów ma postać kodeksową nie ma potrzeby używania tych kodów. Ustawia się wówczas automatycznie „r”.</p>
24-27	<p>Kod formy piśmienniczej: nieokreślona (@), analiza dokumentacyjna (a), bibliografia (b), katalog (c), słownik niebibliograficzny (d), encyklopedia (e), podręcznik i poradnik (f), artykuły i przeglądy prawnicze (g), indeks (i), patent (j), dyskografia (k), akty prawne (l), dysertacje (m), przegląd piśmiennictwa (n), recenzja (o), podręcznik programowany (p), filmografia (q), książka teledresowa (r), zestawienia statystyczne (s), raport techniczny (t), normy (u), sprawy sądowe (v), orzecznictwo (w), traktaty i umowy (z).</p> <p>Również z tych pól nie wszystkie biblioteki korzystają, pozostawiając kod jako nieokreślony.</p>
28	<p>Kod publikacji urzędowej: albo jest albo brak zamiaru kodowania, czyli dana książka jest lub nie jest publikacją urzędową.</p>
29	<p>Kod materiałów z imprezy (konferencji): 0 – nie zawiera materiałów konferencyjnych; 1 – zawiera materiały konferencyjne.</p> <p>Najlepiej ustawić w systemie jako automat opcję występującą najczęściej (0), zaś drugą wybierać w razie potrzeby.</p>

Zawartość pola	Szczegółowe informacje
30	Kod publikacji jubileuszowej: 0 – nie jest publikacją jubileuszową; 1 – jest publikacją jubileuszową. Analogicznie jak wyżej, należy ustawić domyślnie wartość częściej występującą, czyli „0”.
31	Kod indeksu: 0 – brak indeksu; 1 – zawiera indeks.
32	Zawartość nieokreślona – pomijamy wypełniaczami (to miejsce na ewentualne informacje, które kiedyś będą uznane za przydatne a w chwili obecnej nie są kodowane).
33	Kod formy literackiej – tekst nieliteracki (0), tekst literacki (1); w ramach tekstów literackich dodatkowo kodujemy gatunku: sztuka teatralna (d), listy (i), antologia (m), przemówienia, homilie i kazania (s), nieznanne (u). Kodują te biblioteki, które uznają taki podział informacji za istotny – nie każde zbiory wymagają takiego podziału.
34	Kod biografii: publikacja nie jest biografią (0), jest biografią (1). Szczegółowe kodowanie obejmuje: brak informacji biograficznych (@), autobiografia (a), biografia (b), biografia zbiorowa (c), zawiera informacje biograficzne (d). Za informacje biograficzne uznaje się wszelkie tego rodzaju dane, także umieszczone na obwolutach, we wstępach i innych fragmentach dokumentu. Również w tym przypadku niektóre biblioteki nie kodują danych.
35-37	Kod języka tekstu – trzyliterowy symbol języka, w którym napisany jest główny dokument, wg listy Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie. Można wygenerować słownik takich kodów w systemie i wybierać z rozwijalnego menu.
38	Kod zmiany formy zapisu w stosunku do występującej w dokumencie: dane nietransliterowane (@), transliterowane (o).
39	Źródło opisu to jednoznakowy kod twórcy opisu pierwotnego, czyli siglum biblioteki, która sporządziła rekord. Niektóre biblioteki nie pobierają opisów z innych placówek, przez co w tym polu zawsze będą miały własne siglum.

wcale niewykorzystywanych. Dodatkowo do kodów, numerów i klasyfikacji zaliczamy dwa pola z grupy 9XX, czyli 920 (ISBN z kreskami) oraz 980 (UKD w zapisie ciągłym, bez rozbicia na poszczególne symbole). Dodam jeszcze, że pola i podpola mogą być powtarzalne, czyli wystąpić dowolną ilość razy w jednym opisie (oznaczyłam je w tabeli symbolem P), lub też niepowtarzalne, czyli pojawią się tylko raz (mają symbol NP).

Pole powtarzalne 020, pozbawione wskaźników, określa Międzynarodowy znormalizowany numer książki ISBN i posługuje się dwoma podpolami. Podpole „x” dla właściwego numeru oraz podpole „z” dla numeru błędnego, jaki niekiedy pojawia się w publikacjach (np. z pominięciem jednej cyfry). Jeżeli mamy więcej niż jeden ISBN, np. dla różnych opraw lub części, to wprowadzamy dla każdego odrębne pole 020.

Rys. 5. Numery, kody, klasyfikacje

Pole 040 jest polem niepowtarzalnym, na ogół generowanym automatycznie przez system. Określa instytucję, która sporządziła rekord. Nie ma wskaźników, a podpole w nim używane to „a”.

Następne pole, wymagające ingerencji bibliotekarza, to niepowtarzalne 041, czyli język dokumentu, a także oryginału, streszczeń, abstraktów itp. Wprowadzamy je jeżeli publikacja jest tłumaczona z innego języka lub zawiera elementy w języku obcym.

Rys. 6. Pole 020

Pole 041 wykorzystuje dwa wskaźniki. Pierwszy - wskaźnik przekładu o wartości 0 (dokument nie jest przekładem) lub 1 (dokument jest przekładem). Wskaźnik drugi określa źródło stosowanych kodów i zawsze jest to wartość oznaczająca listę kodów MARC (można ustawić domyślnie, symbol jest różny zależnie od systemu ale zawsze ma postać wypełniacza, czyli spacji, @ itp.). Podpola jakie najczęściej się wykorzystuje w polu 041 (wszystkie powtarzalne) to: „a” (język tekstu), „b” (streszczenie), „h” (język oryginału). Dla podpola „b” zamieszcza się dodatkowo uwagę w polu 546, zaś przy użyciu podpola „h” wskaźnik pierwszy musi mieć wartość 1.

Pole	W	TYP	Opis pola
041			Kod języka
044			Kod kraju wydawcy/producenta
050	P		Sygnatura Biblioteki Kongresu
080	P		Symbol UKD
084	P		Inna klasyfikacja
091			Klasyfikacja GROMADZENIA

Podpole	W	TYP	Opis podpola
a	P		Kod języka
b	P		Kod języka streszczenia lub abstraktu
d	P		Kod języka warstwy słownej nagrania dźwiękowego
e	P		Kod języka libretta
f	P		Kod języka spisu treści
g	P		Kod języka dokumentu towarzyszącego innego niż libretto

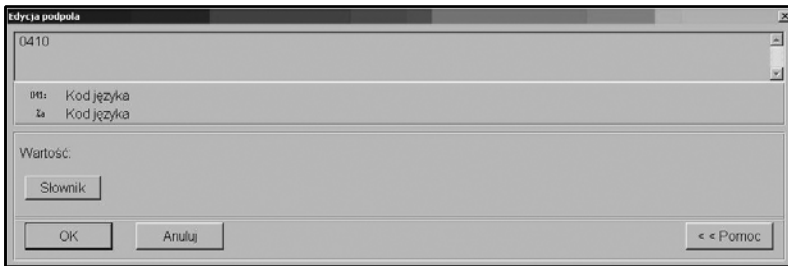
Pole (W)	Wartość pola
020	%a 9788376410005
040	%aWA 926 %cWA 926 %ePNN
920	%a ISBN 978-83-7641-000-5

Podpole	Wartość podpola

Rys. 7. Pole 041 i podpola

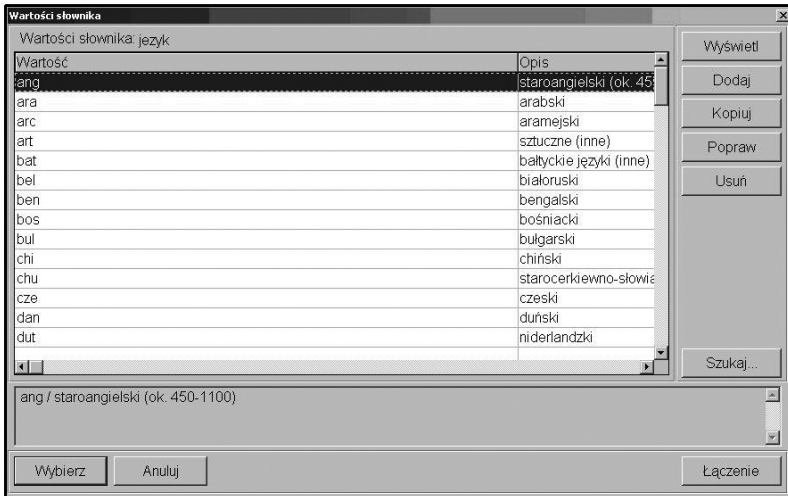
Podaje się tutaj 3-znakowy kod z listy zamieszczonej na stronie WWW Biblioteki Kongresu. Na ogół system komputerowy pozwala na stworzenie słownika, z którego tylko wybiera się odpowiedni element.

Pole niepowtarzalne 044 służy do kodowania kraju miejsca wydania, o ile w polu 260 podano więcej niż jedno miejsce. Brak tutaj wskaźników, jest tylko powtarzalne podpole „a”.

Rys. 8. Podpole w polu 041

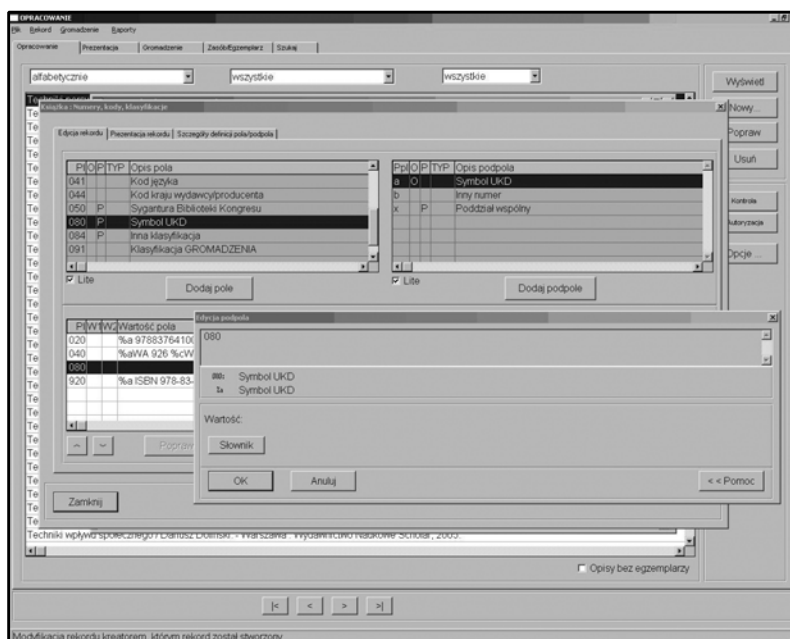
Ważnym polem powtarzalnym jest pole 080, kodujące symbole UKD. O ile placówka korzysta z tej klasyfikacji, może zapisywać ją w postaci rozdzielonych symbolów w polu 080, każdy symbol w osob-

Rys. 9. Słownik kodów pola 041

nym niepowtarzalnym podpolu „a”. Dla poddziałów wspólnych zarezerwowano powtarzalne podpole „x”. Można także zapisać symbol w całości w polu 980.

Wspomniane wcześniej pole powtarzalne 920 służy do ponownego zapisu ISBN, z tym, że teraz z użyciem akronimu i kresek rozdzielających cyfry. Zapis z tego pola pojawi się na komputerowej karcie katalogowej. Analogicznie jak w polu 020, nie ma wskaźników, a podpole dla numerów to: „a” dla prawidłowego i „x” dla formy błędnej.

Rys. 10. Pole 080

Kolejne niepowtarzalne pole 980 zawiera w podpolu „a” cały symbol wraz z poddziałami wspólnymi. W tym przypadku także nie występują wskaźniki.

Strefy formalnego opisu bibliograficznego a MARC 21

Po wprowadzeniu wstępnych danych przechodzimy do tworzenia opisu bibliograficznego i łączenia go z hasłami kartotek wzorcowych poprzez określone indeksy. O ile w katalogowaniu tradycyjnym mieliśmy

do czynienia z poszczególnymi strefami opisu, o tyle w MARCu21 strefy te są ujęte w określone pola i podpola. I tak, zgodnie z normami, mamy następujące strefy:

- strefa tytułu i odpowiedzialności, obejmująca pole 245,
- strefa wydania, obejmująca pole 250,
- strefa adresu wydawniczego, obejmująca pole 260,
- strefa opisu fizycznego, obejmująca pole 300,
- strefa serii, obejmująca pole 400 lub 490 (do wyboru),
- strefa uwag, obejmująca pola 500-501, 504-505, 520-521, 546, 555 (najczęściej spotykane),
- strefa ISBN, obejmująca opisanie wcześniej pole 920.

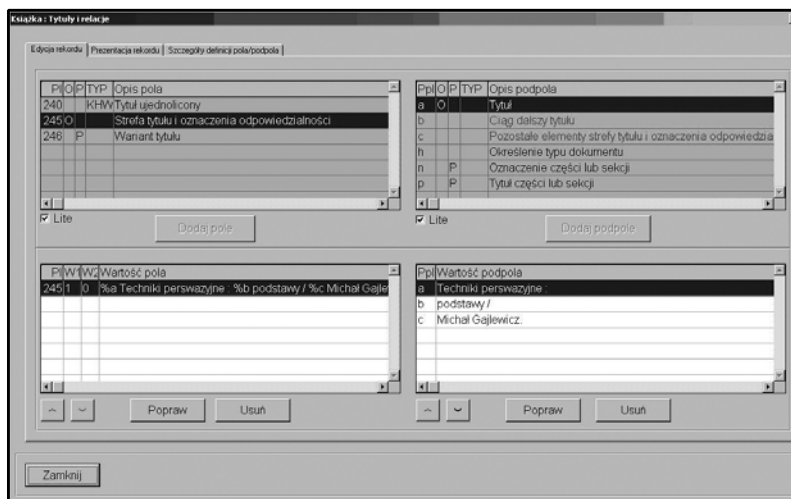
Wszystkie strefy (poza serią) kończą się kropką w ostatnim podpolu. Na ogół znaki rozdzielające, zgodnie z zaleceniami normy, wprowadzamy samodzielnie, choć w niektórych przypadkach może wyřęczać nas system komputerowy.

Niepowtarzalne pole 245 to **strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności**, zapisywana zgodnie z normami, z uwzględnieniem znaków przez nie określonych. Mamy tutaj dwa wskaźniki. Pierwszy określa czy należy sporządzać dodatkową pozycję indeksową pod tytułem – jeśli tak to 0, jeśli nie to 1. W praktyce 1 używa się kiedy mamy w opisie pole 1XX (hasło główne), zaś 0, gdy tego pola nie ma. Z kolei drugi wskaźnik określa liczbę znaków (takich jak cudzořłów, rodzajniki w językach obcych itp.) pomijanych przy szeregowaniu i przyjmuje wartość od 1 do 9. Dzięki temu tytuły szeregują się alfabetycznie w sposób prawidłowy wedle norm. Pole 245 musi pojawić się w każdym opisie bibliograficznym.

Podpola używane w polu 245 to:

- a - tytuł (niepowtarzalne),
- b - ciąg dalszy tytułu (niepowtarzalne),
- n - oznaczenie części (powtarzalne),
- p - nazwa części (powtarzalne),
- c - pozostałe elementy strefy tytułu i oznaczenia odpowiedzialności (niepowtarzalne).

Gdyby w podpolu „c” znajdował się pseudonim, akronim, imię zakonne, odmienne od przyjętej w kartotece haseł wzorcowych nazwy autora, wówczas dodatkowo podajemy informację o tym w uwagach (pole 500). Obowiązuje zasada, że podajemy dane ze strony tytułowej, a cokol-

Rys. 11. Pole 245

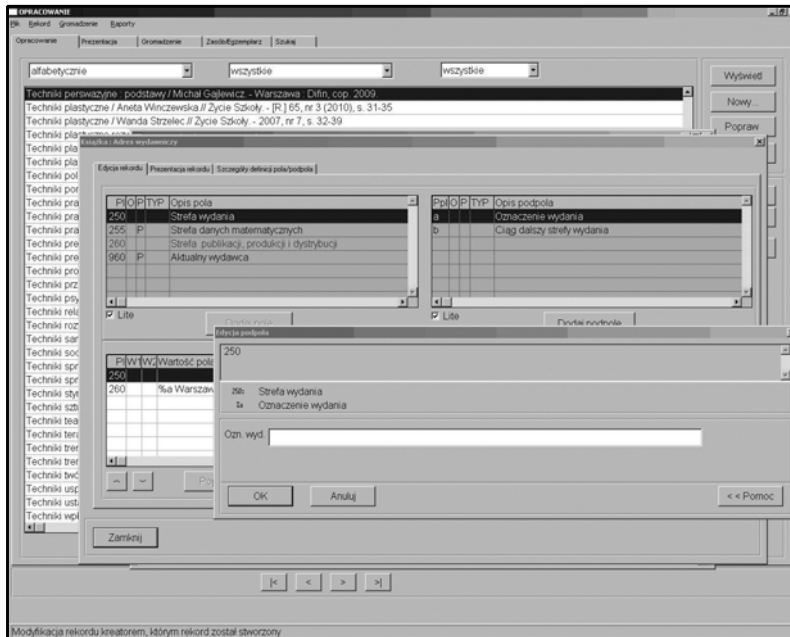
wiek pochodzi spoza niej, musi być ujęte w nawias kwadratowy. Podpola „n” i „p” są przeznaczone dla dokumentów wielotomowych i podaje się w nich numer części/tomu oraz tytuł, zgodnie z normą opisu bibliograficznego dla takich przypadków. Numer części/tomu podaje się zawsze cyframi arabskimi, korzystając ze skrótu „cz.”, „t.”, „z.” itp.

Następne pole niepowtarzalne 250, bez wskaźników, określa **strefę wydania**. Zawiera informacje dotyczące: oznaczenia wydania, oznaczenia odpowiedzialności dotyczącej wydania, dodatkowego oznaczenia wydania. Informacje te przejmują się z opisywanej książki, zachowując następującą kolejność źródeł: główna strona tytułowa, inne preliminaria, okładka, metryka książki. Informacje przejęte z innych źródeł ujmują się w nawiasy kwadratowe.

Podpola:

a - oznaczenie wydania (niepowtarzalne) zapisywane cyframi arabskimi

b - ciąg dalszy strefy wydania (niepowtarzalne), czyli pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące wydania (dane o współtwórcach i instytucjach sprawczych właściwych tylko dla danego wydania). Jeśli osób odpowiedzialnych jest nie więcej niż trzy, to dla każdej należy sporządzić hasła dodatkowe w polu 700.

Rys. 12. Pole 250

Niepowtarzalne pole 260 to **strefa adresu wydawniczego**. Zawiera, zapisane w zgodzie z normami opisu bibliograficznego, informacje o miejscu wydania, wydawcy, roku wydania. Ewentualnie można także podawać analogiczne dane dotyczące druku. Nie ma wskaźników.

Podpola:

a - miejsce wydania (powtarzalne)

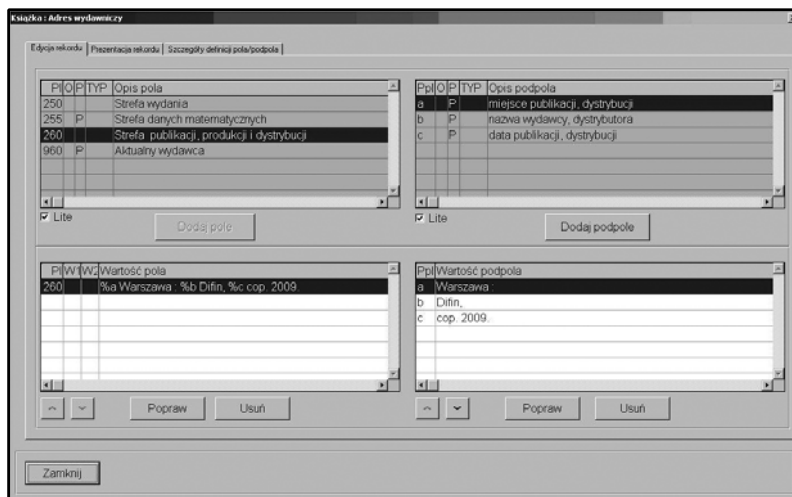
b - nazwa wydawcy (powtarzalne)

c - data wydania (niepowtarzalne), w razie braku takiej daty należy ustalić rok przybliżony, np. na podstawie bibliografii, lub przynajmniej wiek i podać w nawiasie kwadratowym. Datę wydania podaje się zawsze cyframi arabskimi.

e - miejsce druku (niepowtarzalne), stosowane praktycznie wyłącznie w przypadku, kiedy nie jest znane miejsce wydania ani dystrybucji. Dane podaje się analogicznie jak dane dotyczące wydania. Nazwę miejsca druku zapisuje się w nawiasach okrągłych razem z nazwą drukarni i datą druku (podpola „f” i „g”).

f - nazwa drukarni (niepowtarzalne)

g - data druku (niepowtarzalne)

Rys. 13. Pole 260

Strefie opisu fizycznego odpowiada niepowtarzalne i bezwskaznikowe pole 300, zawierające charakterystykę cech fizycznych książki. Wszystkie podpole są niepowtarzalne.

Podpole:

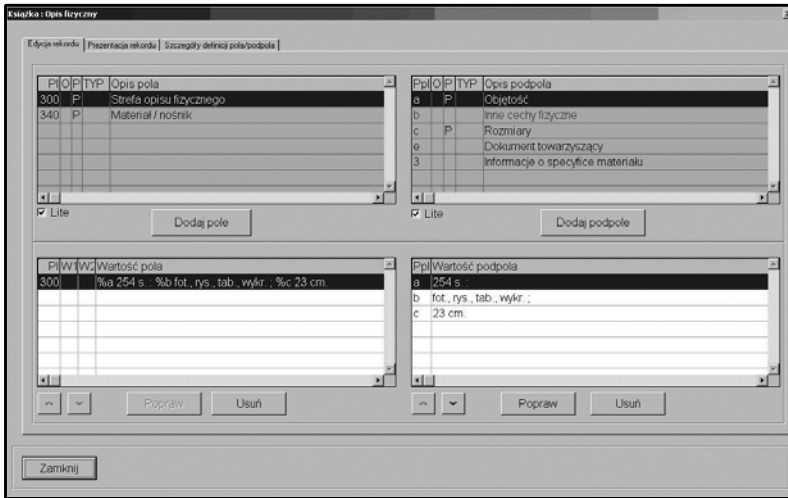
a - określenie formy książki i/lub objętość podana zgodnie z normami.

b - oznaczenie ilustracji określane skrótem „il.” bez względu na ich typ.

c - format podaje się zaokrąglając w górę do pełnego centymetra. Jeżeli mamy do czynienia z nietypowym wymiarem książki, wówczas podajemy zarówno wysokość, jak i szerokość książki (np. 20x20 cm).

e - oznaczenie dokumentu towarzyszącego.

Następne pola powtarzalne 440 i 490 odpowiadają **strefie serii**. Odnoszą się także do wydawnictw wielotomowych. Pole 440 jest formą pobieraną z kartoteki haseł wzorcowych i służy do przeszukiwania bazy; zapis nawy serii w polu 490 jest zamieszczany na karcie katalogowej. Najczęściej stosuje się samo pole 440, jednak jeżeli pojawia się na książce inna wersja serii o różnych formach zapisu, wówczas używamy albo pola 490, albo pola 8XX z hasłami dodatkowymi dla serii. W 490 zapisu-

Rys. 14. Pole 300

jemy wówczas serię w postaci zgodnej z normami opisu bibliograficznego, zaś w 490 lub 8XX zgodnej z indeksami w bazie.

Pole 440 ma tylko drugi wskaźnik – znaki pomijane przy szeregowaniu (oznaczane od 0 do 1). Pole 490 ma pierwszy wskaźnik, który mówi, czy utworzono dodatkowe hasło w polu 8XX (jeżeli tak to 1, jeżeli nie to 0). Nie ma drugiego wskaźnika.

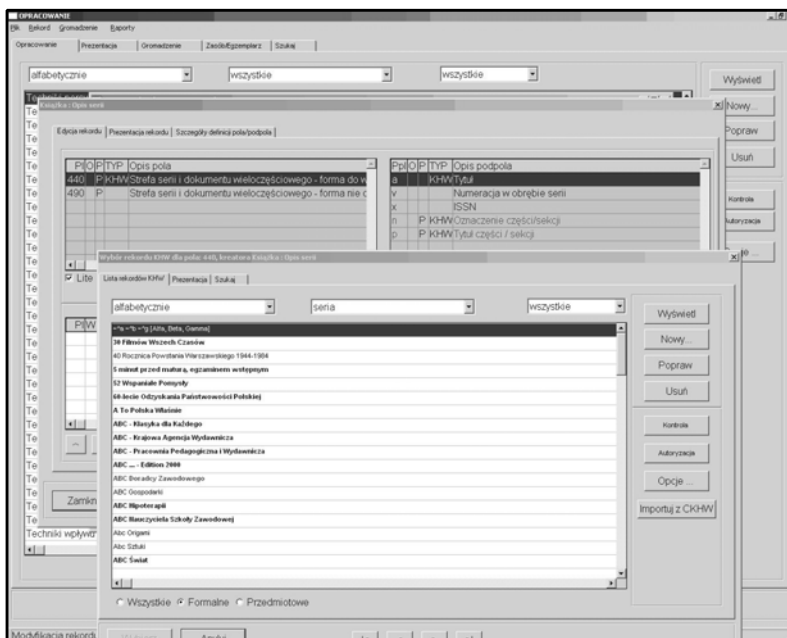
Podpole:

a - tytuł serii głównej i całości książki wielotomowej przejmowany z kartoteki haseł wzorcowych. Jest niepowtarzalny dla pola 440 i przyjmuje brzmienie z kartoteki haseł wzorcowych czyli indeksu. Z kolei powtarzalny w polu 490, gdzie uzyskuje postać zgodną z zapisem na opracowywanym dokumencie.

n - oznaczenie części/podserii/sekcji (powtarzalne) zawiera numerację podserii (sekcji) lub tomu książki wielotomowej, przejęte z kartoteki haseł wzorcowych – występuje wyłącznie w polu 440.

p - nazwa części/podserii/sekcji (powtarzalne) obejmuje tytuł podserii lub opisywanej części książki wielotomowej, korzystając z rekordów kartoteki haseł wzorcowych – występuje tylko dla pola 440.

v - numeracja w obrębie serii/podserii/sekcji lub części książki wielotomowej, podawana w postaci cyfr arabskich. Dla pola 440 niepowtarzalna, zaś dla 490 powtarzalna.

Rys. 15. Pola 440 i 490

x - ISSN niepowtarzalny z łącznikiem (myślnikiem) i akronimem (często generowane przez system automatycznie) dla pola 490 oraz powtarzalny bez akronimu i łącznika w polu 440.

Pola z grupy 5XX tworzą **strefę uwag**. Poszczególne pola w tej grupie dzielą uwagi wedle ich rodzajów. Wszystkie pola z tej grupy poza jednym, 555 (uwaga o indeksach), są powtarzalne. Większość jest pozbawiona wskaźników. Mają je tylko dwa pola: 505 (uwaga o zawartości) i 521 (uwaga o przeznaczeniu czytelniczym). W polu 505 pierwszy wskaźnik oznacza, że wprowadzono uwagę dotyczącą pełnej zawartości (0), częściowej (2) lub nie koduje się takiej informacji (8). Można ustawić automatycznie 8 niezależnie od rodzaju wprowadzanej uwagi. Z kolei wskaźnik drugi mówi o tym, czy cała uwaga mieści się w podpolu „a” (# lub inny wypełniacz), czy są dodatkowe podpola (0). W polu 521 występuje tylko pierwszy wskaźnik w postaci – 8, czyli brak wyrażenia wprowadzającego uwagę, także możliwy do automatycznego ustawienia.

Wszystkie pola z grupy 5XX, poza polami 521 i 546, stosują tylko podpole „a”, gdzie mieści się cała uwaga. Jeżeli chcemy zamieścić dwie podobne uwagi, np. o bibliografii i dyskografii, wówczas dwukrotnie umieszczamy pole 504, a w każdym z nich w podpolu „a” piśzemy uwagę.

Pola poszczególnych uwag:

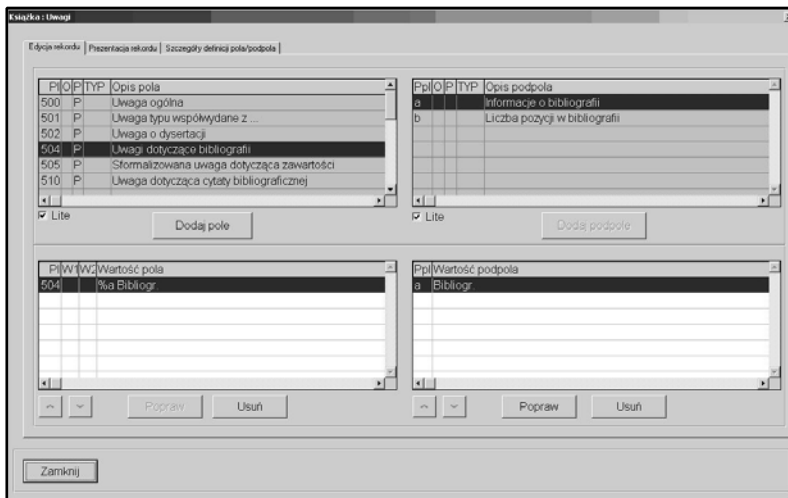
500 - uwaga ogólna zawiera uwagę o charakterze innym niż przewidziany w pozostałych polach z grupy 5XX.

501 - uwaga dotycząca prac współwydanych. Obejmuje te z nich, które nie mają tytułu wspólnego, a każda ma tytuł indywidualny, który nie jest podany w polu 245 ani w 505 (nie dotyczy klocek introligatorskich). Dla wprowadzonych tu danych sporządza się także hasła dodatkowe w polach z grupy 7XX.

504 - uwaga dotycząca bibliografii załącznikowej występującej w opisywanej książce lub dokumencie towarzyszącym, może (ale nie musi) być podawana wraz ze stronami, na których się znajduje.

505 - uwaga dotycząca zawartości książki informuje o zawartości dokumentu, m.in. o pracach współwydanych pod wspólnym tytułem. Dodatkowo należy sporządzić hasła w polach 7XX (osobowe lub tytułowe) dla poszczególnych prac. Podpola

a - uwaga dotycząca zawartości książki (niepowtarzalne) obejmuje tytuły oraz dodatki do tytułu prac współwydanych.

Rys. 16. Pole 504

g - informacje różne (powtarzalne) zawiera zwykle oznaczenie części, gdy wartość drugiego wskaźnika wynosi 0.

t - tytuł (powtarzalne) pracy współwydanej lub części książki wielotomowej, gdy wartość drugiego wskaźnika wynosi 0.

r - oznaczenie odpowiedzialności (powtarzalne) dla pracy współwydanej lub książki wielotomowej, gdy wartość drugiego wskaźnika wynosi 0.

521 - uwaga dotycząca przeznaczenia czytelniczego zawiera przejęte z książki, istotne dla danej placówki informacje o jej przeznaczeniu dla określonych użytkowników.

546 - uwaga dotycząca języka uzupełnia dane o języku i piśmie tekstu, streszczeniach obcojęzycznych oraz języku oryginału dokumentu; powiązana z polami 008 i 041. Informację o transliteracji umieszcza się tylko w polu 008/38. Podpole

a - uwaga dotycząca języka (niepowtarzalne)

b - uwaga dotycząca pisma (powtarzalne) podawana tylko kiedy

The screenshot shows the 'OPRACOWANIE' (EDITING) window of a library system. The main area displays a list of fields with their codes and descriptions. Field 546 is highlighted. A dialog box is open for editing field 546, showing its value and a sub-field for language notes.

PI	O	P	TYP	Opis pola
530	P			Uwaga dotycząca innej dostępnej postaci fizycznej dokł.
533	P			Uwaga dotycząca reprodukcji
534	P			Uwaga dotycząca wersji oryginalnej
536	P			Uwaga dotycząca źródeł finansowania dzieła
538	P			Wymagania techniczne (uwaga dotycząca działania sys
546	P			Uwaga dotycząca języka

PI	O	P	TYP	Opis podpole
a				Uwaga dotycząca języka
b	P			Kod informacyjny lub alfabet
3				Secyfika materiałów

PI	W	Wz	Wartość pola
504	%a	Bibliogr	
546			

PI	Wz	Wartość podpole
546		

Wartość: []

OK Anuluj

Rys. 17. Pole 546

tekst dokumentu wyrażony jest w innym alfabecie niż tytuł właściwy, lub gdy dany język posługuje się dwoma alfabetami.

555 - uwaga dotycząca indeksów, zawiera informacje o zamieszczonych w publikacji indeksach i skorowidzach.

Hasła kontrolowane kartotekami haseł wzorcowych

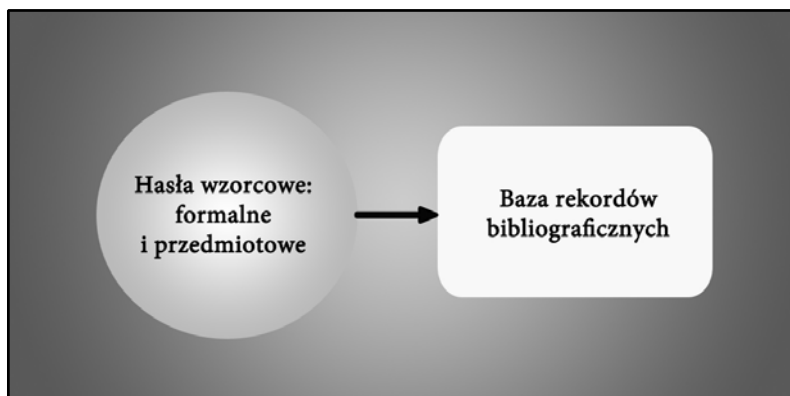
Oprócz pól będących odpowiednikami elementów stref opisu bibliograficznego, mamy także pola kontrolujące indeksy wyszukiwawcze. Dzięki nim czytelnik jest w stanie odnaleźć poszukiwane dokumenty. Z tego też względu mają one kluczowe znaczenie dla poprawności opisu i wymagają kontroli oraz ujednoczenia w postaci kartotek haseł wzorcowych. Podstawowe grupy pól tego rodzaju to:

- hasło główne 100 (osobowe), 110 (ciało zbiorowe), 111 (nazwa imprezy, np. konferencji), 130 (tytuł ujednolicony),
- hasło tytułu 240 (ujednoliconego), 246 (wariantu: grzbietowego, okładkowego, równoległego itp.),
- hasła przedmiotowe 600 (osobowe), 610 (ciało zbiorowe), 611 (nazwa imprezy), 630 (tytuł ujednolicony), 650 (ogólne), 651 (geograficzne),
- hasła dodatkowe 700 (osobowe), 710 (ciało zbiorowe), 711 (nazwa imprezy), 730 (tytuł ujednolicony),
- hasła dodatkowe dla serii lub dokumentów wieloczęściowych 800 (osobowe), 810 (ciało zbiorowe), 811 (nazwa imprezy), 830 (tytuł ujednolicony).

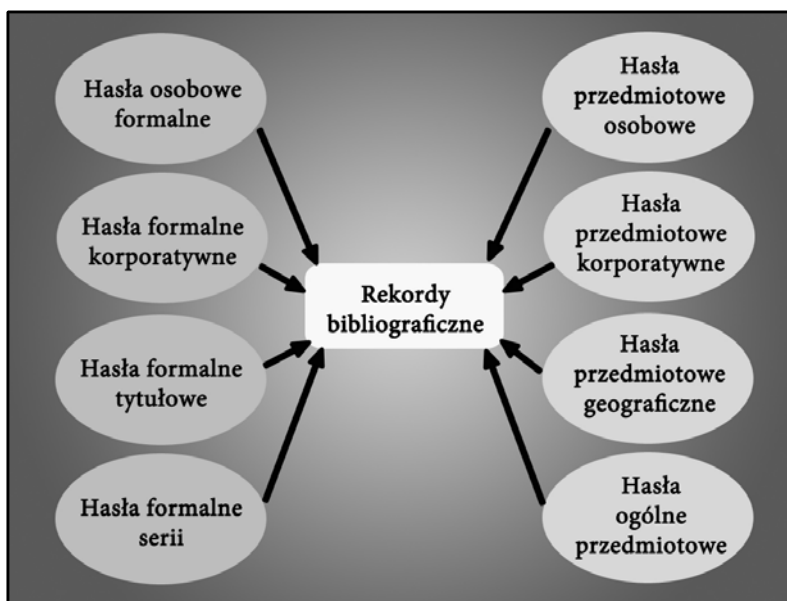
Powiązanie bazy bibliograficznej z bazą haseł wzorcowych, które stają się punktami dostępu do rekordów bibliograficznych i pozwalają stosować w nich różnorodne strategie wyszukiwawcze, można przedstawić graficznie (zob. rys. 18).

Komputerowa baza biblioteczna składa się z dwóch podbaz – opisów bibliograficznych oraz haseł wzorcowych, które łączą się ze sobą. Połączenie pomiędzy rekordem bibliograficznym a kartoteką haseł wzorcowych następuje w tzw. punktach dostępu. Należą do nich cztery grupy pól z etykietami:

- 1XX (hasła główne)**
- 4XX (seria i książka wielotomowa)**
- 6XX (hasła przedmiotowe)**
- 7XX (hasła dodatkowe)**
- 8XX (hasła dodatkowe serii)**

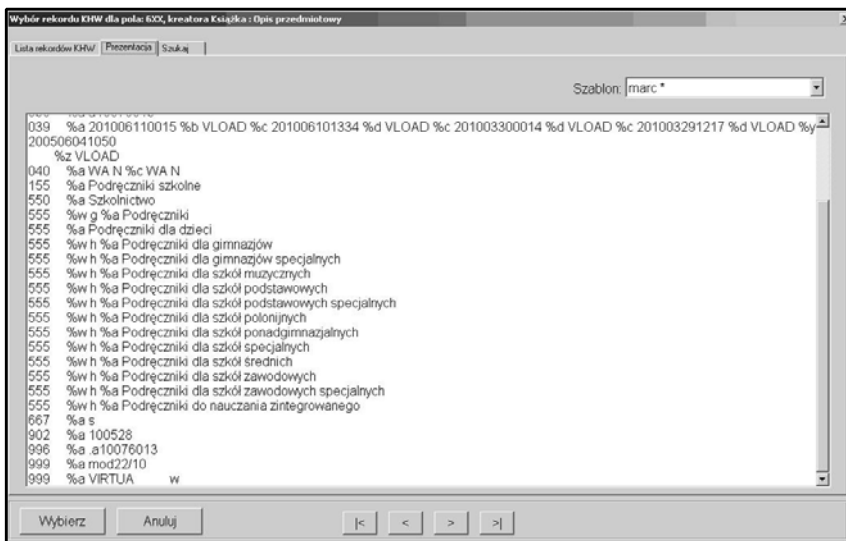
Rys. 18. Hasła a baza

Rys. 19. Hasła formalne i rzeczowe

Poniżej dla przykładu fragment kartoteki haseł wzorcowych i pojedynczy rekord dla hasła „Podręczniki szkolne”. Pobrane hasło pojawia się w opisie jako pole 655.

Dane przejęte do konkretnych opisów bibliograficznych z wymienionych pól są indeksowane, co pozwala w razie potrzeby nanosić globalne poprawki. Przykładowo poprzez pole 100 zostało wprowadzone formalne hasło wzorcowe dla autora publikacji; po pewnym czasie zostało ono zmodyfikowane o nowe podpola, a wszystkie zapisane w nim zmiany zostały skopiowane do każdego z rekordów bibliograficznych, w których to hasło

Rys. 20. Hasła wzorcowe ogólne - indeks

zostało użyte. Dodatkowo dużym plusem kartoteki haseł wzorcowych jest ujednolicony zapis tych haseł, dzięki czemu nie mamy kilkunastu nazw instytucji sprawczych, odnoszących się do jednego podmiotu. Wystarczy wówczas przyjąć jedną formę nazwy jako hasło, pozostałe zaś odrzucić, czyli opatrzyć odsyłaczem „nie używa się”. Takie odsyłacze są w pełni wyszukiwane i osoba wpisująca odrzuconą nazwę zostanie automatycznie przekierowana do prawidłowo brzmiącej nomenklatury.

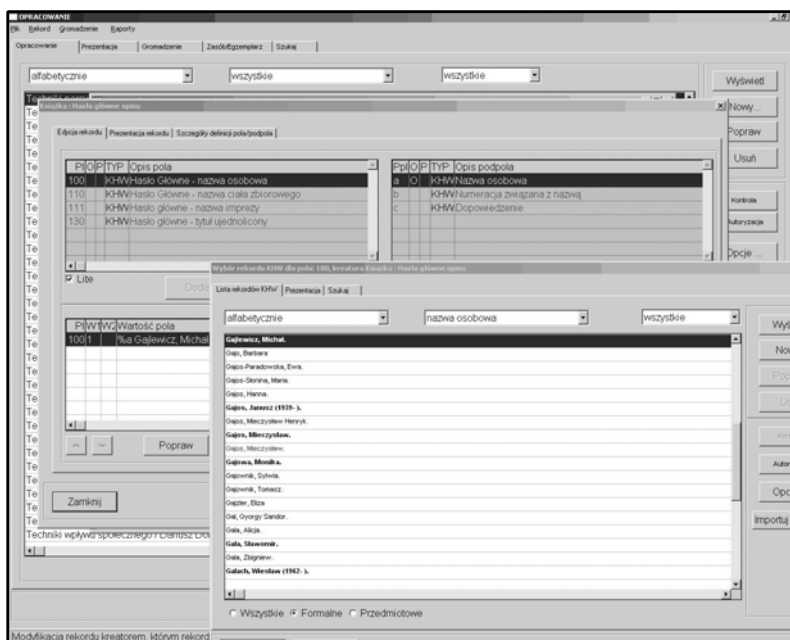
Hasło główne

Wszystkie pola z grupy 1XX są polami niepowtarzalnymi i mają tylko pierwszy wskaźnik. Pierwsze z nich, pole 100, w drugim wskaźniku informuje, czy nazwa zaczyna się od nazwiska (1), czy od imienia (0). Pole zawiera nazwę osobową jedynego autora książki albo autora uznanego za głównego i wyróżnionego w książce, ewentualnie nazwę pierwszego autora z trzech równorzędnie wymienionych. Prace współwydane bez wspólnego tytułu mają w polu 100 autora wymienionego jako pierwsze w polu 245. Dla pozostałych autorów i innych odpowiedzialnych tworzy się hasła dodatkowe w polu 700. Hasło autorskie ma postać ustaloną w kartotece haseł wzorcowych – można korzystać z kartoteki Biblioteki Narodowej lub NUKAT, można także stworzyć własną.

Podpola:

a - nazwa osobowa (niepowtarzalne)

b - numeracja, np. dla władców i papieży (niepowtarzalne)

Rys. 21. Pole 100.

- d - daty biograficzne (niepowtarzalne)
- c - dopowiedzenie inne niż daty biograficzne, np. dziedzina działalności (powtarzalne)

Pole 110 przez wskaźniki koduje informację, czy zaczyna się od nazwy geograficznej (1), czy w naturalnej kolejności składników (2). Wartość 2 jest stosowana dla nazw organów administracji państwowej i samorządowej. Pole zawiera nazwę ciała zbiorowego, która występuje wówczas, kiedy opracowujemy oficjalny dokument o charakterze administracyjnym lub informacyjnym, dotyczący działalności instytucji, a brak informacji nt. autorów bądź innych osób odpowiedzialnych za opracowanie dokumentu. Można powiedzieć, że instytucja staje się autorem. Jeżeli jest więcej niż jedna instytucja sprawcza, wtedy w polu 110 umieszczamy ciało zbiorowe wyróżnione w publikacji lub pierwsze z trzech wymienionych. Jeżeli na dokumencie podane są więcej niż trzy instytucje, rekord będzie pozbawiony pola hasła głównego, a nazwy ciał zbiorowych należy umieścić w hasłach dodatkowych w polu 710. Hasło korporatywne przejmuje się z kartoteki haseł wzorcowych.

Podpola:

- a - nazwa ciała zbiorowego lub nazwa geograficzna jako pierwszy element (niepowtarzalne)
- b - nazwa jednostki podrzędnej (powtarzalne)
- n - numer imprezy (powtarzalne)
- d - data imprezy (powtarzalne)
- c - miejsce imprezy (niepowtarzalne)

Pole 111 ma identyczny wskaźnik jak pole 110. Drugi wskaźnik odnosi się do nazw imprez organizowanych przez organy administracyjne. W tym polu umieszczamy nazwę imprezy. Jest ono rzadko używane, zawiera na ogół nazwę ciała zbiorowego, a następnie nazwę organizowanej przez nie imprezy (konferencji itp.). Wykorzystuje się je przy opracowaniu materiałów pokonferencyjnych bez podanego autora czy redaktora, jednak wiele bibliotek nie stosuje tego indeksu. Na ogół jednak używa się pola 110 z nazwą instytucji, a następnie imprezy. Hasło korporatywne zawierające nazwę imprezy przejmuje się z kartoteki haseł wzorcowych.

Podpola:

- a - nazwa imprezy (niepowtarzalne)
- n - numer imprezy (powtarzalne)

- d - data imprezy (niepowtarzalne)
- c - miejsce imprezy (niepowtarzalne)
- e - nazwa jednostki podrzędnej (powtarzalne)

W polu 130 jako wskaźnik pierwszy podaje się liczbę znaków (0-9) pomijanych przy szeregowaniu. Jest to tytuł ujednolicony, najczęściej stosowany do opracowania Biblii i ksiąg świętych innych wyznań, a także ksiąg liturgicznych oraz anonimów starożytnych i średniowiecznych, często publikowanych w różnych przekładach i pod różnymi tytułami. Pole nie występuje w rekordach zawierających inne pola z grupy 1XX. Dokładne odwzorowanie brzmienia tytułu wg strony tytułowej podaje się wtedy w polu 240, a tytuł ujednolicony przejmuje się w formie ustalonej w kartotece haseł wzorcowych.

Podpola (wszystkie niepowtarzalne):

- a - tytuł ujednolicony
- l - język dzieła
- n - oznaczenie części dzieła
- p - nazwa części dzieła
- s - wersja lub wydanie

Dodatkowe hasła tytułowe

Niepowtarzalne pole 240 określa tytuł ujednolicony jednego dzieła autorskiego. Pole może wystąpić tylko wtedy, kiedy w rekordzie jest pole 100, 110 albo 111. Zapis tytułu ze strony tytułowej podaje się w polu 245, a jego ujednoliconą wersję przejmuje się z kartoteki haseł wzorcowych. Dotyczy to dzieł wielokrotnie wydawanych pod różnymi tytułami lub zmieniających brzmienie i kolejność zapisu podtytułów w kolejnych edycjach. Pierwszy wskaźnik odpowiada za wyświetlenie pola na monitorze użytkownik; przy wartości 0 pole jest niewidoczne. Drugi wskaźnik określa liczbę znaków pomijanych przy szeregowaniu, czyli 0-9.

Podpola:

- a - tytuł ujednolicony (niepowtarzalne)
- n - oznaczenie części (powtarzalne)
- p - nazwa części (powtarzalne)
- l - język tekstu (niepowtarzalne)
- k - sformalizowane określenie (powtarzalne)

- s - wersja (niepowtarzalne)
- f - rok wydania (niepowtarzalne)

Pole 246 jest powtarzalne i obejmuje wariant tytułu, stosowany do zapisu wszelkich odmian tytułu właściwego, zarówno występujących w książce, jak i poza nią; na końcu pola nie stawia się kropki. Pole obsługuje dwa wskaźniki, z których pierwszy przyjmuje wartości: 1 (sporządza się uwagę i indeksuje tytuł), 2 (sporządza się uwagę ale się nie indeksuje), 3 (brak uwagi ale tytuł indeksowany) oraz 4 (brak uwagi i indeksowania). Drugi wskaźnik określa rodzaj tytułu: wypełniacz (nieokreślony), 0 (część tytułu lub tytuł części), 1 (równoległy), 2 (indywidualny), 3 (inny), 4 (okładkowy), 5 (z obcojęzycznej strony tytułowej), 6 (nagłówkowy), 7 (z żywej paginy), 8 (grzbietowy).

Podpola:

- a - tytuł (niepowtarzalne) odmienny od podanego w polu 245.
- b - ciąg dalszy tytułu (niepowtarzalne) jeżeli tytuł w polu 245 jest niejednoznaczny.
- n - numer części (powtarzalne) - jak w 245
- p - nazwa części (powtarzalne) - jak w 245
- i - uwaga poprzedzająca tytuł (niepowtarzalne) stosowana kiedy w drugim wskaźniku wybrano „#” (albo inny wypełniacz).

Hasła przedmiotowe

Hasła przedmiotowe z jakimi najczęściej się spotka bibliotekarz to hasła osobowe (pole 600), korporatywne lub ciała zbiorowych (pole 610), hasła imprez (pole 611), hasło tytułu ujednoczonego (pole 630), hasło ogólne (pole 650), hasło geograficzne (pole 651), hasło formalne (pole 655) oraz hasło lokalne, właściwe tylko dla bibliotek stosujących różne uzupełnienia przedmiotowej klasyfikacji treści niezgodnie z metodyką istniejących haseł przedmiotowych (pole 990).

Wszystkie pola z grupy 6XX nie mają pierwszego wskaźnika, natomiast drugi służy do określenia języka haseł przedmiotowych z jakiego się korzysta. I tak dla KABY jest to „#”, dla JHP BN „9” (tylko sama Biblioteka Narodowa ma obecnie symbol „4” a docelowo „7”, ponieważ jest twórcą tej klasyfikacji a nie tylko użytkownikiem), dla MESHa „2”. Pozostałe symbole określają klasyfikacje nie stosowane w polskich bibliotekach.

Wszystkie hasła poza odpowiednimi polami do zapisywania tematu, mają zestaw pól przeznaczonych dla określników i tak w każdym polu 6XX są określniki:

- x – rzeczowy
- z – geograficzny
- y – chronologiczny
- v – formalny.

Należy jednak pamiętać, że jeżeli ktoś stosuje Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej, to od początku 2009 roku, następuje stopniowa likwidacja określników formalnych i przekształcanie ich w tematy formalne.

Pole 600, hasło osobowe, składa się z następujących podpól:

- a – nazwa osobowa
- b – numeracja związana z nazwą
- c – dopowiedzenie związane z nazwą
- d – daty biograficzne
- t – tytuł dzieła
- n – numer części dzieła
- p – tytuł części dzieła
- l – język tekstu dzieła

Pole 610, nazwa ciała zbiorowego, zapisuje się w podpolach:

- a – nazwa ciała zbiorowego
- b – jednostka podrzędna
- c – miejsce imprezy
- d – data imprezy
- l – język dzieła
- t – tytuł dzieła
- n – numer części dzieła
- p – tytuł części dzieła

Pole 611, nazwa imprezy, obejmuje podpola:

- a – nazwa imprezy
- c – miejsce imprezy
- d – data imprezy
- e – jednostka podrzędna
- l – język dzieła
- t – tytuł dzieła

n – numer części dzieła

p – tytuł części dzieła

Pole 630, tytuł ujednoczony, zawiera podpola:

a – tytuł ujednoczony

l – język dzieła

t – tytuł dzieła

n – numer części dzieła

p – tytuł części dzieła

Pole 650, nazwa ogólna, pospolita lub jednostkowa, obejmuje podpole:

a – nazwa ogólna lub jednostkowa

Pole 651, nazwa geograficzna, składa się z podpola:

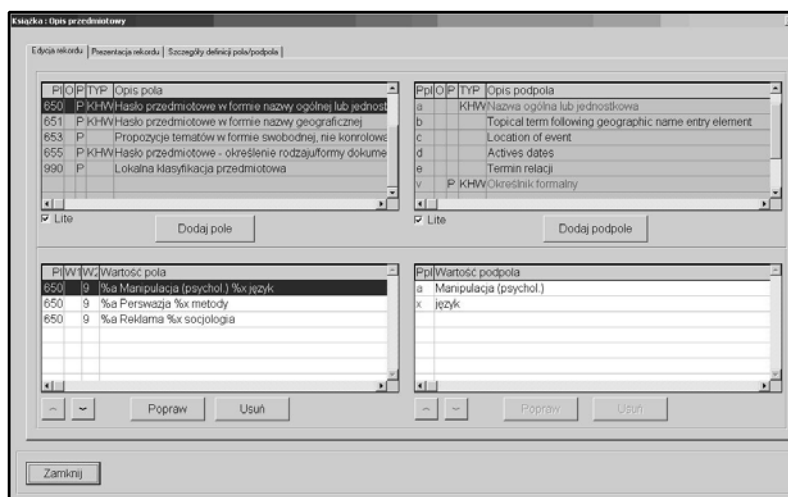
a – nazwa geograficzna

Pole 655, formalne, ma jedno podpole:

a – określenie rodzaju lub formy dokument

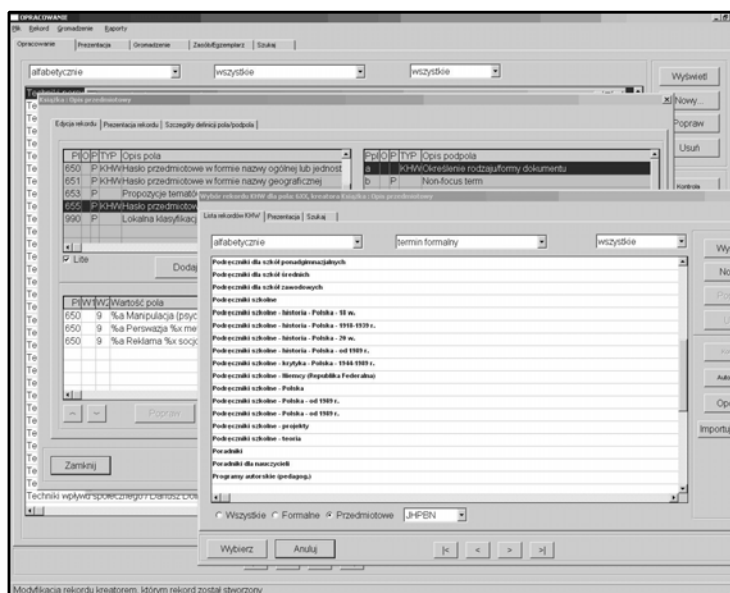
Hasła dodatkowe

Najczęściej mamy tu do czynienia z polami 700 i 710. Pola z grupy 7XX zapisujemy podobnie jak ich odpowiedniki z grupy 1XX, z tą róż-

Rys. 22. Hasła przedmiotowe - pole 650

nicą, że hasła dodatkowe to pola powtarzalne. Drugi wskaźnik we wszystkich tych polach mówi, czy jest to hasło dla pracy współwydanej, czyli czy oprócz nazwy autora zawiera też tytuł. Jeżeli tak to wskaźnik ma wartość 2 lub jest niekodowany i wtedy używa się „#” lub innego wypełniacza.

Rys. 5. Hasła przedmiotowe - pole 655

Pole 700 w pierwszym wskaźniku koduje informację, czy hasło zaczyna się od nazwiska (1), czy od imienia (2). Wartość 2 jest stosowana dla władców, świętych i duchownych. Pole służy podaniu nazwy osobowej nie ujętej w polu 100, zawiera nazwy autorów i współtwórców książki wymienionych w polach: 245, 250, 490, 5XX. Pole 700 może też zawierać tytuł pracy współwydanej lub zawartej w opisywanej książce. W tym polu określa się także rodzaj współpracy danej osoby w publikacji. Hasło osobowe przejmuję się z kartoteki haseł wzorcowych.

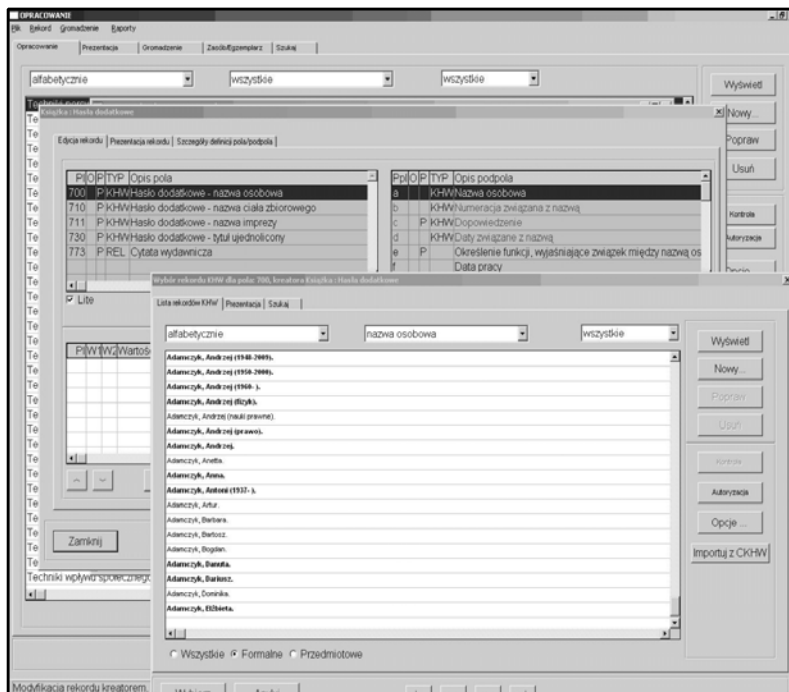
Podpola:

a - nazwa osobowa (niepowtarzalne) jak w polu 100

b - numeracja (niepowtarzalne) jak w polu 100

- d - daty biograficzne (niepowtarzalne) jak w polu 100
 c - dopowiedzenie inne niż daty biograficzne (powtarzalne) jak w polu 100
 e - określenie rodzaju współpracy (niepowtarzalne) nie stosuje się określenia dla współautora.
 t - tytuł ujednolicony/tytuł (niepowtarzalne) jak w polu 240
 n - oznaczenie części (powtarzalne) jak w polu 240
 p - nazwa części (powtarzalne) jak w polu 240
 k - sformalizowane określenie (powtarzalne) jak w polu 240
 l - język tekstu (niepowtarzalne) jak w polu 240
 s - wersja (niepowtarzalne) jak w polu 240
 f - rok wydania (niepowtarzalne) jak w polu 240

Pole 710 w pierwszym wskaźniku koduje informację, czy zaczyna się od nazwy geograficznej (1), czy w naturalnej kolejności składników. (2). Wartość 2 jest stosowana dla nazw organów administracji pań-

Rys. 24. Hasło dodatkowe - pole 700

stwowej i samorządowej. Pole zawiera nazwy wszystkich ciał zbiorowych i imprez wymienionych w polach: 245, 250, 490, 5XX oraz w miarę potrzeby wymienionych w polu 260 (ale nie w polach 610 ani 810). Pole 710 może zawierać ponadto tytuł pracy związanej, współwydanej, zawartej w opisywanym dokumencie. Hasło przejmuje się z kartoteki haseł wzorcowych.

Podpola:

- a - nazwa ciała zbiorowego lub nazwa geograficzna jako pierwszy element (niepowtarzalne) jak w polu 110
- b - nazwa jednostki podrzędnej (powtarzalne) jak w polu 110
- n - numer imprezy (powtarzalne) jak w polu 110
- d - data imprezy (powtarzalne) jak w polu 110
- c - miejsce imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 110
- t - tytuł ujednoczony/tytuł (niepowtarzalne) jak w polu 240
- n - oznaczenie części (powtarzalne) jak w polu 240
- p - nazwa części (powtarzalne) jak w polu 240
- k - sformalizowane określenie (powtarzalne) jak w polu 240
- l - język tekstu (niepowtarzalne) jak w polu 240
- s - wersja (niepowtarzalne) jak w polu 240
- f - rok wydania (niepowtarzalne) jak w polu 240

Pole 711 ma identyczny wskaźnik jak pole 710. Wskaźnik 2 odnosi się do nazwy imprezy wymienionej w polach: 245, 5XX (ale nie w polach 611 ani 811). Może też zawierać tytuł pracy związanej, współwydanej, zawartej w opisywanym dokumencie. Hasło to przejmuje się z kartoteki haseł wzorcowych.

Podpola:

- a - nazwa imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 111
- n - numer imprezy (powtarzalne) jak w polu 111
- d - data imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 111
- c - miejsce imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 111
- e - nazwa jednostki podrzędnej (powtarzalne) jak w polu 111
- t - tytuł ujednoczony/tytuł (niepowtarzalne) jak w polu 240
- n - oznaczenie części (powtarzalne) jak w polu 240
- p - nazwa części (powtarzalne) jak w polu 240
- k - sformalizowane określenie (powtarzalne) jak w polu 240
- l - język tekstu (niepowtarzalne) jak w polu 240
- s - wersja (niepowtarzalne) jak w polu 240
- f - rok wydania (niepowtarzalne) jak w polu 240

W polu 730 jako wskaźnik pierwszy podaje się liczbę znaków (0-9) pomijanych przy szeregowaniu. W tym polu zapisujemy tytuł ujednolicony, dotyczący przede wszystkim Biblii, innej księgi świętej, księgi liturgicznej, anonimu klasycznego - związanych z opisywaną książką. Może ono zawierać tytuł ujednolicony innego dzieła opisywanego pod tytułem, wymienionego w polu 5XX lub jako druga pozycja w polu 245. Hasło przejmuje się z kartoteki haseł wzorcowych.

Podpola:

- a - tytuł ujednolicony (niepowtarzalne) jak w polu 130
- n - oznaczenie części (powtarzalne) jak w polu 130
- p - nazwa części (powtarzalne) jak w polu 130
- k - sformalizowane określenie (niepowtarzalne) jak w polu 130
- l - język tekstu (niepowtarzalne)
- s - wersja (niepowtarzalne)
- f - rok wydania (niepowtarzalne)

W polu 740, rzadko występującym, jako wskaźnik pierwszy podaje się liczbę znaków (0-9) pomijanych przy szeregowaniu. Jest to tytuł dokumentu współwydanego, zawartego w opisywanej książce bądź z nim związanego.

Podpola powtarzalne poza „a”:

- a - tytuł
- n - numer części
- p - nazwa części

Hasła dodatkowe dla serii lub książki wielotomowej

Pole 800 ma w pierwszym wskaźniku wartość 0 (gdy zaczyna się od imienia) lub 1 (gdy początkiem jest nazwisko). Brak w nim drugiego wskaźnika. Pola 810 i 811 mają w pierwszym wskaźniku informację czy nazwa zaczyna się w naturalnej kolejności składników (2), czy od nazwy geograficznej (1), a wskaźnik drugi w nich nie występuje. Z kolei pole 830 nie ma pierwszego wskaźnika, natomiast drugi określa liczbę znaków pomijanych przy szeregowaniu (0-9)

Pole 800 zawiera informacje o całości książki wielotomowej opisywanej pod hasłem autorskim, przejęte z kartoteki haseł wzorcowych. Pola tego używa się, jeżeli w rekordzie występuje pole 490 lub uwaga

w polu 500, zawierające informacje o tej publikacji w formie nie wyszukiwawczej. Hasło to tworzy się dla głównego lub pierwszego autora pozycji wielotomowej.

Podpola:

- a - nazwa osobowa (niepowtarzalne) jak w polu 100
- b - numeracja (niepowtarzalne) jak w polu 100
- d - daty biograficzne (niepowtarzalne) jak w polu 100
- c - dopowiedzenie inne niż daty biograficzne (powtarzalne) jak w polu 100
- t - tytuł ujednoczony/tytuł (niepowtarzalne) całości książki wielotomowej
- n - oznaczenie części (powtarzalne) książki wielotomowej, jeżeli ma budowę hierarchiczną. Numer podaje się cyframi arabskimi
- p - nazwa części (powtarzalne) tytuł części książki wielotomowej, o ile taki występuje
- k - sformalizowane określenie (powtarzalne)
- l - język tekstu (niepowtarzalne)
- s - wersja (niepowtarzalne)
- f - rok wydania (niepowtarzalne)
- v - oznaczenie tomu (niepowtarzalne) podaje się cyframi arabskimi

Z kolei pole 810 zawiera dane książki wielotomowej opisywanej pod hasłem korporatywnym, przejęte z kartoteki haseł wzorcowych. Używane, jeżeli w rekordzie występuje pole 490 lub uwaga w polu 500, zawierające informacje nie wyszukiwawcze.

Podpola:

- a - nazwa ciała zbiorowego lub nazwa geograficzna jako pierwszy element (niepowtarzalne) jak w polu 110
- b - nazwa jednostki podrzędnej (powtarzalne) jak w polu 110
- n - numer imprezy (powtarzalne) jak w polu 110
- d - data imprezy (powtarzalne) jak w polu 110
- c - miejsce imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 110
- t - tytuł ujednoczony/tytuł (niepowtarzalne) całości książki wielotomowej.
- n - oznaczenie części (powtarzalne) książki wielotomowej, jeśli ma budowę hierarchiczną. Numer podaje się cyframi arabskimi.
- p - nazwa części (powtarzalne) - tytuł części książki wielotomowej, jeżeli ma budowę hierarchiczną.

- k - sformalizowane określenie (powtarzalne)
- l - język tekstu (niepowtarzalne)
- s - wersja (niepowtarzalne)
- f - rok wydania (niepowtarzalne)
- v - oznaczenie tomu (niepowtarzalne) zapisane cyframi arabskimi

Pole 811 zawiera dane książki wielotomowej opisywanej pod hasłem korporatywnym – nazwa imprezy, przejęte z kartoteki haseł wzorcowych. Używane, kiedy występuje pole 490 lub uwaga w polu 500, zawierające informacje niewyszukiwawcze. Jeżeli impreza jest opisana pod nazwą ciała zbiorowego, to korzystamy z pola 810.

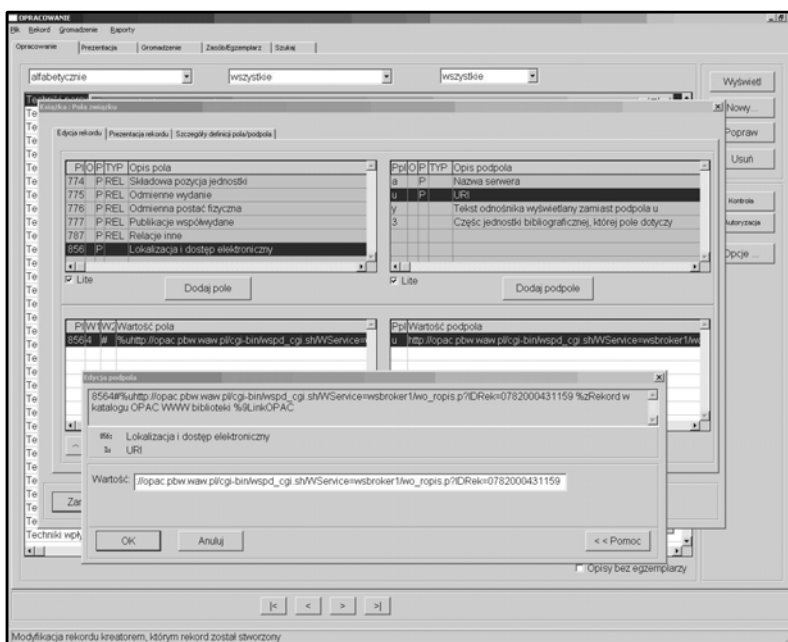
Podpola:

- a - nazwa imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 111
- n - numer imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 111
- d - data imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 111
- c - miejsce imprezy (niepowtarzalne) jak w polu 111
- e - nazwa jednostki podrzędnej (powtarzalne) jak w polu 111
- t - tytuł ujednociony/tytuł (niepowtarzalne) całości książki wielotomowej.
- n - oznaczenie części (powtarzalne) książki wielotomowej, jeśli ma budowę hierarchiczną. Numer zapisuje się cyframi arabskimi.
- p - nazwa części (powtarzalne) książki wielotomowej, jeżeli ma budowę hierarchiczną.
- f - rok wydania (niepowtarzalne)
- v - oznaczenie tomu (niepowtarzalne) w obrębie całości wydania wielotomowego, podany cyframi arabskimi.

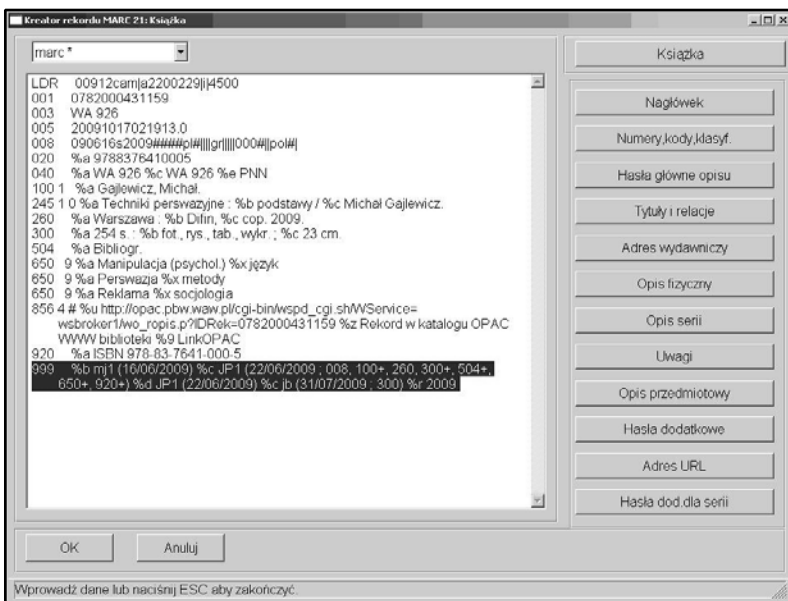
Pole 830 zawiera tytuł ujednociony lub tytuł serii lub całości książki wielotomowej opisywanej pod tytułem, przejęte z kartoteki haseł wzorcowych. Dopisuje się ISSN i numer tomu cyfrą arabską. Pole używane, kiedy w 490 lub 500 są niewyszukiwawcze dane o serii.

Podpola:

- a - tytuł ujednociony/tytuł (niepowtarzalne) serii lub książki wielotomowej z kartoteki haseł wzorcowych.
- n - oznaczenie części/podserii/sekcji (powtarzalne) przejęte z kartoteki haseł wzorcowych. Numer podajemy cyfrą arabską.

Rys. 25. Pole 856

Rys. 26. Pole 999

p - nazwa części/podserii/sekcji (powtarzalne) przejęta z kartoteki haseł wzorcowych.

k - sformalizowane określenie (niepowtarzalne)

l - język tekstu (niepowtarzalne)

s - wersja (niepowtarzalne)

x - ISSN (niepowtarzalne) z łącznikami (myślnikami), z akronimem, niekiedy generowanym przez system.

f - rok wydania (niepowtarzalne)

v - oznaczenie tomu (niepowtarzalne) w obrębie serii (podserii, sekcji) lub numer tomu wydania wielotomowego, zapisywane cyframi arabskimi.

Format MARC obsługuje także pole 856, czyli informacje o lokalizacji elektronicznej opisywanego w rekordzie bibliograficznym dokumentu. Jest stosowane dla określenia lokalizacji elektronicznej wersji opisywanej książki lub lokalizacji powszechnie dostępnego dokumentu elektronicznego, powiązanego z tą książką. Dane zawarte w polu służą do przesyłania plików lub korzystania z katalogów bibliotecznych.

Pole 999, nieistotne z punktu widzenia użytkowników bibliotek rejestruje informacje na temat aktywności bibliotekarzy/operatorów w obrębie danej biblioteki. Umożliwia prześledzenie "historii" rekordu zarówno pod kątem jego kolejnych modyfikacji, jak i osób współtworzących opis.

Przydatne może być także graficzne porównanie tradycyjnej karty katalogowej z obecnie funkcjonującym opisem w formacie MARC 21. Rys. 27 ukazuje rekord w postaci tradycyjnej karty katalogowej, rys. 28 zaś odkrywa ten sam rekord w postaci formatu MARC 21.

Znajomość określonych grup pól i ich wzajemnych korelacji ułatwia postrzeganie formatu jako całości relacji między różnymi poziomami danych bibliograficznych.

W praktyce każdy system biblioteczno-informacyjny ma własną specyfikę, stąd operacje możliwe w jednym, są nie do wykonania w innym, mimo zgodności z zasadami formatu MARC 21. Ta specyfika wpływa na różnice w zapisie danych, nieraz nawet nieprawidłowym ze względów formalnych.

Szczegółowe informacje na temat poszczególnych pól, także tych ukrytych generowych przez system, omawia załączona literatura przedmiotu.

<p>Kordziński, Jarosław.</p> <hr/> <p>Szkola ze znakiem jakości : poradnik dla dyrektorów : program rozwoju szkoły, certyfikaty, promocja / Jarosław Kordziński. - Wyd. 2 zm. - Warszawa : Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2008. - 47, [1] s. : il. ; 21 cm.</p> <p>(Biblioteczka Dobrego Nauczyciela)</p> <p>ISBN 978-83-02-10224-0</p>
--

Rys. 27. Karta katalogowa

<pre> LDR 01127cam a2200253 i 4500 001 0781900335557 003 WA 926 005 20081110145229,3 008 080903s2008#####p# gr 000# p ol# 020 %a 9788302102240 040 %a WA 926 %c WA 926 %e PNN 100 1 %a Kordziński, Jarosław. 245 1 0 %a Szkola ze znakiem jakości : %b poradnik dla dyrektorów : program rozwoju szkoły, certyfikaty, promocja / %c Jarosław Kordziński 250 %a Wyd. 2 zm. 260 %a Warszawa : %b Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, %c 2008. 300 %a 47, [1] s. : %b il. ; %c 21 cm. 440 0 %a Biblioteczka Dobrego Nauczyciela 650 9 %a Dyrektor %x szkolnictwo %v poradnik 650 9 %a Nadzór pedagogiczny %v poradnik 650 9 %a Zarządzanie jakością %x oświata %v poradnik 856 4 # %u http://83.17.85.138/cgi- bin/wspd_cgi.sh/WService=wsbroker1/wo_ropis.p?IDRek=0781900335557 %z Rekord w katalogu OPAC WWW biblioteki %9 Link OPAC 920 %a ISBN 978-83-02-10224-0 999 %b jb (03/09/2008) %c il (04/09/2008 ; 245, 650+) %d mk2 (10/11/2008) %c jc (23/10/2008 ; 300) %c mk2 (10/11/2008 ; 650, 650+) </pre>

Rys. 28. Opis w formacie MARC 21

Bibliografia

- Adaptacja formatu USMARC do polskich zasad katalogowania: opis bibliograficzny i zasady wyboru haseł.* (2001), Oprac. A. Janowska. Warszawa.
- Bartoszewicz-Fabiańska B. (2007), *Baza katalogowa w formacie MARC 21 w programie MAK dla bibliotek publicznych.* W: Praktyczne aspekty automatyzacji bibliotek publicznych : materiały z VII ogólnopolskiej konferencji pt. „Automatyzacja bibliotek publicznych” Warszawa, 22-24 listopada 2006 r. Warszawa, s. 168-174.
- Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla książki [online].* (2005) [dostęp 2010-06-28]. Wersja ze zmianami redakcyjnymi Marii Lenartowicz, grudzień 2005. Dostępny w World Wide Web: http://www.nukat.edu.pl/nukat/book/aneks_bib-070202b.pdf.
- Hopkinson A. (1993), *Zastosowanie formatów standardowych w systemach bibliograficznych. Czy MARC się przeżył?* W: Automatyzacja bibliotek : wybór materiałów z konferencji „Automatyzacja bibliotek”, Wrocław, 11-13 grudnia 1992. Wrocław, s. 27-40.
- Janowska M. (2002), *Format MARC 21 w systemach biblioteczno-informacyjnych.* W: Działalność resortowego systemu informacji naukowej w dobie społeczeństwa informacyjnego : materiały z II Forum Naukowej Informacji Wojskowej, 20-21 listopada 2001. Warszawa, s. 9-20.
- Murasik P. (1988), *Uniwersalny format wymiany danych bibliograficznych.* „Zagadnienia Informacji Naukowej”, nr 2, s. 165-186.
- Opis książki w formacie MARC 21: zasady tworzenia rekordu bibliograficznego i rekordu egzemplarza w systemie INNOPAC w Bibliotece Narodowej.* (2002), Oprac. Z. Byczkowska. Warszawa.
- Paluszkiewicz A. (1996), *Formaty MARC : początki i ewolucja.* W: Komputeryzacja bibliotek naukowych w kontekście standardów oprogramowania bibliotecznego: materiały z konferencji ogólnopolskiej – Gdańsk 9-10 maja 1994 r. Red. nauk. Jurand Bogdan Czermiński. Gdańsk, s. 148-153.
- Paluszkiewicz A. (1997), *Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych.* Warszawa.

A. Kyzioł
Format MARC 21 for a book – step by step
Summary

This article is an introduction to MARC21 for books and how it works in a libraries automation system (using system PROLIB). It explains what the MARC standards are and how those standards tie in with our cataloging rules to help catalogers create data that will function effectively in a library catalog.

MARC 21 is based on the standard Z39.2, which allows users of different software products to communicate with each other and to exchange data. MARC 21 was designed to redefine the original MARC record format for the 21st century and to make it more accessible to the international community. MARC 21 has got formats for the following five types of data: Bibliographic Format, Authority Format, Holdings Format, Community Format, and Classification Data Format. MARC 21 will be on those areas commonly used in cataloging for schools and small public libraries, i.e. books and audiovisual materials.

Each bibliographic record is divided logically into fields. There is a field for the author, a field for title information, and so on. These fields are subdivided into one or more subfields. As previously noted, the textual names of the fields are too lengthy to be reproduced within each MARC record. Instead that are represented by 3-digit tags.

Each field is associated with a 3-digit number called a tag. The tag identifies the field - the kind of data - that follows. Even though a printout or screen display may show the tag immediately followed by indicators (making it appear to be a 4-5-digit number), the tag is always the first 3 digits.

This article explains and illustrates correct MARC coding for indexed fields used for searching in a catalog to find a description of a resource, display fields used for choosing between resources have found in a catalog, coded fields used by the catalog to customize searches and displays and number fields used for searching in a catalog and for duplicate record detection.

At the conclusion of this article, users should be able to read the MARC record, talk MARC, understand how errors in MARC coding affect the library catalog, and correctly explain the following, and many other, mysteries of the catalog.